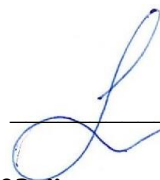

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.І. ПИРОГОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор ЗВО з науково-педагогічної
роботи і міжнародних зв'язків

Інна АНДРУШКО

“ 03 ” вересня 2025 року

ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЯ
(назва навчальної дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
з підготовки доктора філософії
на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти

галузі знань **I Охорона здоров'я та соціальне забезпечення**
(шифр і назва галузі знань)
спеціальності **I2 Медицина**
(код і найменування спеціальності)
мова навчання **українська, англійська**

2025 рік
Вінниця

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова, відділ аспірантури, докторантури

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

д.мед.н, проф. Кішук В.В.,
к.мед.н., доц. Дмитренко І.В.,
к.мед.н., доц. Барціховський А.І.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини не-
відкладних станів, професор ЗВО,
д.мед.н. Микола ГОМОН

Завідувачка кафедри очних хвороб, доцент ЗВО,
к.мед.н. Катерина ГРІЖИМАЛЬСЬКА

Обговорено на засіданні кафедри ЛОР-хвороб Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова та рекомендовано до затвердження на центральній методичній раді / науковій комісії

« 01 » 09 2025 року, протокол № 2

Схвалено на центральній методичній раді / науковій комісії та рекомендовано до затвердження вченою радою « 02 » 09 2025 року, протокол № 1

Затверджено вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

« 02 » 09 2025 року, протокол № 1

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Оториноларингологія” складена відповідно до Освітньо-наукової програми Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова

на третьому (освітньо-науковому рівні)

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення»

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності І2 «Медицина».

(код і найменування спеціальності)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Аспіранту винесені питання диференційної діагностики та найновітніші наукові дані щодо найбільш поширених захворювань, а саме, клінічна анатомія, функції, методи дослідження та можливі захворювань зовнішнього, середнього та внутрішнього вуха, носу та додаткових пазух, глотки, гортані, трахеї, стравоходу та суміжних з ними органів і анатомічних утворень, їх ускладнення, з наданням невідкладної допомоги при основних невідкладних станах в розрізі вищевказаних напрямків та диспансерний нагляд. Оториноларингологія - хірургічна спеціальність. Оториноларингологи виконують складні клінічні обстеження, маніпуляції, являються піонерами мікрохірургії. В наш час велика кількість хірургічних втручань на вусі, гортані виконується за допомогою мікроскопа. Широко використовується телевідео-ендоскопічна хірургія порожнини носа і біляносових пазух.

Дана дисципліна вивчається на 2-3 році навчання.

Статус навчальної дисципліни: професійно-вибіркова

Предметом вивчення навчальної дисципліни є діагностика, лікування, профілактика, реабілітація найбільш розповсюджених захворювань ЛОР-органів.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Оториноларингологія» здійснюється, коли аспірантом набуті відповідні знання з основних базових дисциплін на II рівні вищої освіти, а також дисциплін: Історія філософії, як методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, медична етика та деонтологія, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень, з якими інтегрується програма оториноларингології. У свою чергу, Сучасна оториноларингологія формує засади поглибленого вивчення аспірантом наступних спеціалізованих дисциплін терапевтичного профілю (Внутрішні хвороби, Кардіологія, Ревматологія, Фтизіатрія, Гастроентерологія, ендокринологія, Загальна практика-сімейна медицина, Побічна дія ліків, Клінічна фармакологія, Клінічна біохімія та мікробіологія, Клінічна морфологія, Сучасна внутрішня медицина, Сучасна хірургія, Сучасна педіатрія, Сучасне акушерство та гінекологія) та теоретичного (Нормальна анатомія, Патологічна анатомія, Фізіологія, Патологічна фізіологія, Фармакологія, Мікробіологія, Гістологія).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Оториноларингологія” є здобуття аспірантами знань, навичок та вмінь в сфері захворювань ЛОР-органів, достатніх для виконання

оригінального наукового дослідження, отримання нових фактів та їх впровадження у практичну медицину та інші сфери життя.

1.2. Оволодіти методами діагностики, лікування та профілактики ЛОР-хвороб, насамперед найбільш розповсюджених. Дати чітке уявлення про складні взаємовідносини різних систем організму (в тому числі аналізаторів, рецептори яких розташовані в ЛОР органах) для поглиблення знань з оториноларингології та їх трансформації в уміння під час практичних занять.

Результати навчання:

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна.

Згідно ОНП “**І2 Медицина**” дисципліна забезпечує набуття аспірантами наступних **компетентностей**:

- *Інтегральні(ІК):* – Здатність розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної медичної діяльності, проводити оригінальне наукове дослідження та здійснювати дослідницько-інноваційну діяльність в галузі охорони здоров’я на основі глибокого переосмислення наявних та створення нових цілісних теоретичних або практичних знань та/або професійної практики.

- *Загальні компетентності (ЗК):*

ЗК 1. Здатність до підвищення професійної кваліфікації.

ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 3. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати ідеї.

ЗК 5. Здатність до спілкування у професійному середовищі та з представниками інших професій у національному та міжнародному контексті.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

- *Спеціальні (Фахові, предметні) компетентності (ФК):*

ФК1. Здатність до розуміння предметної області за обраним науковим напрямом та освітньою діяльністю.

ФК2. Здатність виявляти потребу в додаткових знаннях у сфері медицини та за напрямком наукових досліджень, генерувати наукові гіпотези.

ФК4. Здатність обирати методи та кінцеві точки дослідження відповідно до цілей та завдань наукового проекту.

ФК6. Здатність інтерпретувати результати наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення.

ФК7. Здатність до впровадження нових знань (наукових даних) в науку, освіту та інші сектори суспільства.

ФК11. Дотримання етики та академічної доброчесності.

Програмні результати навчання (ПРН):

Результати навчання	Методи досягнення	Методи контролю
ПРН1 Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалі-	вербальні (пояснення, розповідь, бесіда, консультація); дослідницько-інноваційний (організація науковим керівником пошукової творчої діяльності аспірантів	усний, контроль науковим керівником, нестандартизований; самоконтроль кількістю публікацій в т.ч. WOS,

Результати навчання	Методи досягнення	Методи контролю
заці	шляхом постановки нових проблем і проблемних завдань), складання особистого портфоліо	Skopus
ПРН2 Інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням новітніх інформаційних технологій	практичні заняття; метод проблемного викладу (навчання аспірантів на проблемних ситуаціях з метою підготовки до роботи в реальних умовах практичних лікувальних закладів); частково-пошуковий або евристичний (оволодіння окремими елементами пошукової діяльності: науковий керівник формулює проблему, аспіранти – гіпотезу), пошук, аналіз і інтерпретація даних за темою досліджень з всесвітніх електронних баз	контроль науковим керівником, нестандартизований, за використанням засобів навчання: контроль за допомогою технічних засобів, комп'ютерних систем
ПРН3 Виявляти невірні рішення проблеми у предметній області, формулювати питання та визначати шляхи їх рішення	навчання: пояснення, лекції, практичні заняття, самостійна робота, дискусії; аналіз, інтерпретація даних, що отримані з всесвітньо відомих електронних баз, пошук протиріч, невірних питань	оцінка за усне опитування, за письмові роботи: контрольні – самостійні роботи, реферати, модуль, аналітичний огляди WEB-ресурсів, в т.ч. англійською мовою
ПРН7 Пояснювати принципи, специфічність та чутливість методів дослідження, інформативність обраних показників	пояснення вербальне з/без використання новітніх демонстраційних технологій в т.ч. у пакетах дистанційного супроводу (BigBlueButton, Zoom, , MS Teams)	оцінка за усне опитування
ПРН8 Володіти, вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності	організація і оптимізація експериментального, клінічного та лабораторного досліджень, ілюстрація виконання досліджень і їх результатів	оцінка за оформлення патенту, статті, акту впровадження
ПРН9 Аналізувати результати наукових досліджень, використовувати методи статистичного дослідження	виконання стандартизації вибірок, використання статистичних пакетів Excel, Statistica в т.ч. з використанням непараметричних критеріїв і методик оцінки їх інформативності	створення, аналіз та оцінка зведених таблиць даних, діаграм
ПРН10 Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство	розробка діагностичних, лікувальних схем та клінічних рекомендацій, презентацій з демонстрацією результатів досліджень в т.ч. у пакетах дистанційного супроводу (BigBlueButton, Zoom, , MS Teams)	оцінка за впровадження корисної моделі лікування огляд статей, доповідей на конференціях, з'їздах
ПРН12 Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадсь-	бесіда, навчальна і наукова дискусія з використанням життєвого досвіду в т.ч. організація І-нет кон-	оцінка участі в професійних та громадських проектах, грантах, ста-

Результати навчання	Методи досягнення	Методи контролю
кій сфері	ференцій у програмах дистанційного супроводу (BigBlueButton, Zoom, , MS Teams)	жуваннях, виступах на конференціях
ПРН15 Дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами	виконання рекомендацій з біоетики	оцінка етичної комісії

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Знати клініко-анатомічні особливості будови зовнішнього, середнього та внутрішнього вуха у аспекті топографічних взаємовідносин з оточуючими анатомічними утвореннями: порожниною черепа, органами ший, щелепно-лицевої ділянки, верхніми дихальними шляхами.
2. Трактувати фізіологічні аспекти звукопровідної, звукосприймаючої, вестибулярної функцій на підставі знань з біологічної фізики, фізіології.
3. Пояснювати фізіологічні основи методів дослідження слухового та вестибулярного аналізаторів.
4. Інтерпретувати дані акуметрії, аудіометрії, імпедансометрії, вестибулометрії та рентгенологічних досліджень і КТ скроневої кістки.
5. Визначити основні анатомо-топографічні та важливі клінічні моменти будови верхніх дихальних шляхів та стравоходу на підставі знань з анатомії, гістології, патоморфології.
6. Представити фізіологічні аспекти дихальної, захисної, голосоутворюючої функцій, базуючись на інтерпретації знань з мікробіології, вірусології та імунології, патофізіології, пропедевтики внутрішньої медицини.
7. Визначити місце оториноларингології в системі медичних знань, основні етапи розвитку оториноларингології як науки.
8. Проводити передню і задню риноскопію, мати уяву про відеоендоскопічне дослідження носа та приносових пазух.
9. Проводити орофарингоскопію, володіти методами лікування піднебінних мигдаликів.
10. Мати уяву про пряму та непряму ларингоскопію, фіброскопію, трахеобронхоскопію, езофагоскопію, мікроларингоскопію.
11. Проводити мікроотоскопію та ендоскопічні дослідження ЛОР-органів.
12. Знати основні клінічні прояви захворювань вуха.
13. Розуміти причини та механізми розвитку захворювань вуха та виникнення їх ускладнень.
14. Створювати схеми діагностики та лікування типових випадків при захворюваннях вуха та запропоновувати плани лікувальних заходів у залежності від клінічного перебігу патологічного процесу.
15. Аналізувати та інтерпретувати результати клінічних та лабораторних методів дослідження вуха.
16. Створювати диференційно-діагностичні критерії основних клінічних проявів захворювань вуха.
17. Мати уяву про засоби слухопротезування у залежності від характеру порушення слухової функції.
18. Оцінювати прогноз щодо одужання та відновлення слухової та вестибулярної функцій у хворих з патологією вуха.
19. Знати основні клінічні прояви захворювань верхніх дихальних шляхів.
20. Знати сучасні класифікації захворювань носа, приносових пазух, глотки, гортані, трахеї, бронхів та стравоходу при виборі раціональної тактики лікування хворих.

21. Розуміти причини та механізми розвитку захворювань верхніх дихальних шляхів та виникнення їх ускладнень.
22. Створювати схеми діагностики та лікування типових випадків при захворюваннях верхніх дихальних шляхів та запропоновувати плани лікувальних заходів у залежності від клінічного перебігу патологічного процесу.
23. Аналізувати та інтерпретувати результати клінічних та лабораторних методів дослідження носа, приносових пазух, глотки, гортані.
24. Створювати диференційно-діагностичні критерії основних клінічних проявів захворювань верхніх дихальних шляхів.
25. Оцінювати прогноз щодо одужання та відновлення функцій у хворих з патологією верхніх дихальних шляхів. Знати основні причини та клінічні прояви ургентних станів ЛОР-органів.
26. Знати сучасні класифікації та види захворювань носа, приносових пазух, глотки, гортані, трахеї, бронхів та стравоходу, які потребують невідкладної допомоги.
27. Розуміти патогенетичні механізми розвитку ургентних захворювань ЛОР-органів.
28. Використовувати диференційно-діагностичні критерії основних клінічних проявів невідкладних ЛОР-станів для оцінки стану хворого.
29. Аналізувати та інтерпретувати результати клінічних та лабораторних методів дослідження носа, приносових пазух, глотки, гортані, трахеї, бронхів та стравоходу при ургентних захворюваннях.
30. Створювати алгоритми діагностичної та лікувальної тактики при травмах, кровотечах, сторонніх тілах ЛОР-органів.
31. Засвоїти основні методи надання ургентної допомоги при травмах і кровотечах ЛОР-органів, сторонніх тілах верхніх дихальних шляхів, стравоходу та вуха.
32. Оцінювати прогноз щодо одужання та відновлення функцій у хворих з ургентною ЛОР-патологією.

2. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна	Модулі	Загальна кількість годин	Кредити ЄКТС	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Оториноларингологія	Модулі 4	180	6	-	90	90

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Введення у спеціальність. Ендоскопічні методи дослідження ЛОР-органів.

Визначення спеціальності оториноларингології як клінічної і профілактичної дисципліни. Соціальна значимість оториноларингології.

Взаємозв'язок захворювань ЛОР-органів з патологією інших органів і систем.

Історія розвитку оториноларингології, її етапи, видатні вчені. Основні наукові проблеми, які розробляються відповідною кафедрою, історія ЛОР-кафедри.

Завдання викладання оториноларингології у вищих навчальних закладах. Значення оториноларингології у формуванні світогляду лікаря.

Оволодіння пошукачами практичними навичками: користування лобним рефлектором, проведення риноскопії, орофарингоскопії, отоскопії, дослідження прохідності слухової труби.

Ендоскопічні методи дослідження глотки, гортані трахеобронхіального дерева, стравоходу.

Тема 2. Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження зовнішнього та середнього вуха.

Анатомічні утворення, які відносяться до звукопровідного апарату. Анатомія і функція вушної раковини. Будова стінок зовнішнього слухового проходу, його функції, анатомічні утворення, що межують з ними.

Барабанна перетинка, її відділи, шари, анатомічні утворення. Схематичний малюнок барабанної перетинки.

Трасформаційна і екрануюча функції барабанної перетинки, їх механізм.

Анатомічні утворення середнього вуха.

Стінки барабанної порожнини, їх будова і топографія.

Анатомія і функція слухової труби, дослідження її барофункції. Будова вторинної барабанної перетинки. Типи сосковидних відростків, Групи повітроносних клітин, їх значення в розповсюдженні запальних процесів.

М'язи середнього вуха, їх функції.

Особливості будови зовнішнього і середнього вуха у дітей раннього віку.

Тема 3. Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження звукового аналізатора.

Анатомічні утворення звукового аналізатора.

Будова кісткової і перетинчастої завитки, основної мембрани.

Будова кортієвого (спірального) органу. Механізм звукосприйняття.

Провідні шляхи і центральні відділи звукового аналізатора.

Теорії слуху: резонансна теорія Гельмгольца (її підтвердження у клініці та експерименті – дослідження Л.А.Андрєєва), гіпотези Бекеші, Лазарева, Ухтомського.

Дослідження слуху розмовною та шепітною мовами (слова, цифри).

Дослідження слуху камертонами (досліди Рінне, Вебера, Швабаха, Желле), їх значення в диференційній діагностиці уражень звукопровідного та звукосприймального апаратів.

Слуховий паспорт, його аналіз та заключення.

Основні види аудіограм: тональна порогова (в тому числі шумова), надпорогова, мовна, іграшкова.

Дослідження слуху методом імпендансометрії.

Тема 4. Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження вестибулярного аналізаторів.

Будова кісткового, перетинчастого лабіринтів.

Будова ампулярного та отолітового апаратів.

Провідні шляхи вестибулярного аналізатора.

Адекватні подразники ампулярного та отолітового апаратів.

Групи рефлексів, що виникають при подразненні вестибулярного апарату.

Закономірності ністагму (досліди Евальда, “залізні” закони В.Г.Воячека.

Види і характеристики ністагму.

Дослідження ністагму – спонтанного, постобертового, калоричного, пресорного.

Дослідження отолітової реакції за В.Г.Воячеком.

Дослідження чутливості отолітового апарату до кумуляції – подразнення на чотириштанговій гойдалці К.І.Хілова.

Диференційна діагностика ураження вестибулярного апарату і мозочка.

Тема 5. Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження носа та навколо носових порожнин.

Будова зовнішнього носа. Порожнина носа, структура його стінок. Кровопостачання і іннервація носа.

Клініко-топографічні особливості будови решітчастого лабіринту, верхньощелепної, лобної, клиноподібної пазух та оточуючих анатомічних утворень.

Особливості будови носової системи у дитячому віці.

Функції носової системи: дихальна, захисна, нюхова і резонаторна.

Дослідження носового дихання, нюхової, мукоциліарної, секреторної функцій слизової оболонки носа.

Методи рентгенологічного дослідження порожнини носа і приноскових пазух. Неіонізуючі методи дослідження.

Пункційні методи дослідження приноскових пазух.

Фізіологія носа (функції носа). Активні та пасивні бар'єри носа.

Будова та топографія дихальної ділянки носа.

Будова та топографія нюхової ділянки носа.

Будова нюхового аналізатора. Механізм збудження нюхових клітин (теорії нюху).

Кровопостачання стінок носової порожнини, зона Кісельбаха.

Методи дослідження (огляд зовнішнього носа та його порожнини, дослідження дихальної та нюхової функції).

Клінічна анатомія верхньощелепної пазухи.

Клінічна анатомія лобної пазухи.

Клінічна анатомія гратчастої пазухи.

Клінічна анатомія основної пазухи.

Вікові аспекти розвитку біляноскових пазух.

Методи дослідження приноскових пазух (діафаноскопія, пункції, рентгенографія, томографія, термографія, ехолокація).

Тема 6 Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження глотки, гортані, трахеї, бронхів, стравоходу.

Анатомічна будова носоглотки, ротоглотки, гортаноглотки. Заглотковий простір. Будова піднебінних мигдаликів. Функції глотки. Функції лімфоаденоїдного глоткового кільця.

Топографія гортані. Хрящі, суглоби та зв'язки гортані. Групи м'язів гортані. Анатомічні особливості поверхів гортані. Іннервація гортані, її клінічне значення. Функції гортані.

Будова трахеї. Відділи трахеї і її топографо-анатомічні зв'язки. Структура бронхів. Кровопостачання, лімфовідтік та іннервація трахеобронхіальної системи.

Будова стравоходу, кровопостачання, іннервація. Відділи стравоходу і їх топографія. Анатомо-фізіологічні звуження стравоходу.

Функції трахеї, бронхів. Фізіологічні функції стравоходу.

Змістовий модуль 2.

Тема 1. Захворювання зовнішнього та середнього вуха. Гострий гнійний середній отит. Мастоїдит. Антромастоїдотомія.

Зовнішній отит (фурункул, дифузне запалення зовнішнього слухового проходу), отомікоз, бешиха, перихондрит, екзема, отогематома, сірчана пробка. Етіологія, патогенез, клінічні симптоми, методи лікування захворювань зовнішнього вуха. Методи видалення сірчаної пробки та сторонніх тіл.

Шляхи проникнення інфекції у середнє вухо. Стадії розвитку захворювання, клініка, діагностика. Оцінка даних отоскопії у хворих з гострим запаленням середнього вуха, рентгенографії скроневи́х кісток за Шюллером, КТ і МРТ-дослідження вуха. Обґрунтування діагнозу, вибір раціональної лікувальної тактики у залежності від стадії захворювання. Показання до парацентезу. Техніка парацентезу.

Особливості перебігу гострого гнійного запалення середнього вуха при інфекційних захворюваннях та у дитячому віці. Наслідки захворювання.

Мастоїдит: етіологія, патогенез, класифікація, клініка типових форм. Диференційний діагноз гострого гнійного середнього отиту, мастоїдиту з зовнішнім отитом. Принципи лікування (консервативне і хірургічне) у залежності від стадії мастоїдиту. Показання до антромастоїдотомії. Атипові форми мастоїдитів. Профілактика.

Тема 2. Хронічні гнійні середні отити, лабіринтити. Сануючі та слуховідновлюючі операції вуха.

Роль захворювань верхніх дихальних шляхів, імунологічного стану організму та алергічного фактора у генезі хронічного гнійного середнього отиту. Обов'язкові ознаки хронічного отиту, мезотимпаніт та епітимпаніт, холестеатома, диференційна діагностика.

Основні принципи консервативного і хірургічного лікування мезо- і епітимпаніту. Показання до радикальної операції на вусі, її етапи. Показання до слуховідновлюючих операцій. Тимпанопластика. Етапи та типи (за Вульштейном). Використання різноманітних ма-

теріалів для відновлювання дефектів барабанної перетинки та слухових кісточок (ауто-гомота алотрансплантати).

Лабіринтит. Шляхи проникнення інфекції до внутрішнього вуха. Клінічні форми (обмежений, дифузний, серозний, гнійний, некротичний лабіринтити), діагностика, лікування.

Тема 3. Отогенні внутрішньочерепні ускладнення.

Отогенні внутрішньочерепні ускладнення.

Шляхи проникнення інфекції із середнього і внутрішнього вуха в порожнину черепа, етапи її розповсюдження, патогенез.

Екстрадуральний, субдуральний абсцеси. Отогенний менінгіт, диференційна діагностика. Симптоми і стадії розвитку отогенних абсцесів мозку та мозочку. Тромбоз сигмовидного синуса. Отогенний сепсис. Основні клінічні ознаки, сучасні методи діагностики.

Основні принципи лікування отогенних внутрішньочерепних ускладнень. Невідкладна хірургічна допомога та інтенсивна консервативна терапія.

Тема 4. Негнійні захворювання вуха.

Гострий та хронічний катар середнього вуха, ексудативний середній отит - причини, значення алергії і дисфункції слухової труби у генезі захворювання. Дані отоскопії, дослідження слухової функції. Методи консервативного і хірургічного лікування: тимпанопункція, міринготомія, шунтування, лазерне дренування барабанної порожнини.

Сенсоневральна приглухуватість – етіологічна класифікація, патогенез, комплексна діагностика, дані акуметрії, сучасні методи консервативного лікування. Профілактика захворювань слухового нерва.

Отосклероз – патоморфологічні зміни у скроневої кістці, клінічні симптоми, дані акуметрії та вестибулометрії. Принципи консервативного і хірургічного лікування.

Хвороба Мен'єра, патогенез, консервативна терапія, показання до хірургічного лікування. Операції на нервах барабанної порожнини, дренування ендолімфатичного мішка, лабіринтектомія.

Основи реабілітації глухих і слабочуючих хворих. Електродне протезування завитки. Різновиди слухопротезування.

Профілактика порушень слуху. Значення сурдологічних центрів в диспансеризації хворих із захворюваннями вуха.

Змістовий модуль 3.

Тема 1. Гострі захворювання глотки

Гострий фарингіт, клініка, лікування. Хронічний фарингіт і його форми. Вибір методу лікування у залежності від форми захворювання. Лептотрихоз.

Гострі первинні тонзиліти: катаральна, фолікулярна, лакунарна, виразково-плівчаста ангіни. Диференційна діагностика. Загальні принципи обстеження, лікування та профілактики.

Ускладнення ангін. Паратонзиліт, паратонзиллярний абсцес, латерофарингеальний абсцес, внутрішньомигдаликовий абсцес, аденофлегмона, розлита флегмона ший, тонзилогенний медіастиніт, тонзилогенний сепсис. Абсцестонзилектомія. Заглотковий абсцес.

Гострі вторинні тонзиліти: ураження мигдаликів при інфекційних захворюваннях (дифтерії, скарлатині, туляремії, черевному тифі) та при захворюваннях системи крові (інфекційному мононуклеозі, агранулоцитозі, аліментарно-токсичній алейкії, лейкозах). Характерні зміни формули крові. Методи лікування.

Тема 2. Хронічні захворювання глотки

Хронічний тонзиліт: етіологія, патогенез, діагностика. Класифікація хронічного тонзиліту. Місцеві ознаки. Види декомпенсації. Приклади формулювання діагнозу.

Консервативні методи лікування. Показання до хірургічного лікування. Тонзилектомія.

Гіпертрофія глоткового, піднебінних і язикового мигдаликів, аденоїдит. Принципи лікування (консервативного та хірургічного). Показання і протипоказання до тонзилотомії, аденотомії.

Тема 3. Гострий та хронічний риніти.

Деформація зовнішнього носа і носової перегородки. Ринопластика.

Сикоз, екзема, бешиха, ринофіма, фурункул та карбункул носа, можливі ускладнення. Принципи лікування.

Гострі і хронічні риніти. Клінічні стадії. Принципи лікування. Диференційна діагностика гострого риніту, грипу, гострої респіраторної вірусної інфекції. Особливості клінічного перебігу гострого риніту у немовлят.

Основні форми хронічного риніту (катаральний, гіпертрофічний, атрофічний, вазомоторний), клініка, діагностика, лікування. Озена, етіологія, патогенез, клініка, методи лікування. Алергічні риніти. Сезонний алергічний риніт (поліноз, сінна лихоманка). Цілорічний алергічний риніт. Алергодіагностика в оториноларингології.

Тема 4. Синусити, орбітальні та внутрішньочерепні ускладнення.

Сучасні методи лікування захворювань носа.

Гострий і хронічний синусит - патологоанатомічні зміни, класифікація, загальні і місцеві симптоми. Додаткові методи дослідження: рентгенографія, КТ, МРТ, термографія та інші. Лікування – консервативне і хірургічне.

Вікові особливості розвитку приносних порожнин, значення їх у патології ЛОР-органів у дітей. Зв'язок верхньощелепної пазухи з розвитком зубощелепної системи. Показання до операцій на приносних пазухах у дітей.

Риногенні орбітальні ускладнення. Реактивний набряк клітковини орбіти та повік, остеоперіостит орбіти, субперіостальний та ретробульбарний абсцеси, флегмона орбіти.

Риногенні внутрішньочерепні ускладнення. Шляхи проникнення інфекції в порожнину черепа. Екстрадуральний і субдуральний абсцеси, менінгіт, тромбоз печеристого і верхнього поздовжнього синусів.

Клініка ускладнень, принципи лікування.

Змістовий модуль 4.

Тема 1. Гострі та хронічні ларингіти, стенози гортані.

Гострий катаральний ларингіт. Гортанна ангіна, флегмонозний ларингіт, абсцес надгортанника, хондроперихондрит гортані. Гострий ларинготрахеїт у дітей: етіологія, патогенез, клінічна класифікація, клініка, принципи лікування, продовжена назотрахеальна інтубація. Дифтерія гортані.

Хронічний ларингіт: катаральний, гіпертрофічний, атрофічний. Різновиди обмежених форм гіперпластичних ларингітів. Етіологічні фактори гіпертрофічного ларингіту, варіанти захворювання (гіперкератоз, пахідермія, набряк Рейнке), клінічні прояви, можливі ускладнення. Передпухлинні хвороби гортані. Використання мікрохірургічної діагностики.

Принципи консервативного та хірургічного лікування. Мікрохірургічні втручання у порожнині гортані.

Професійні захворювання гортані і їх профілактика.

Склерома: етіологія, патоморфологічні стадії і клінічні форми. Методи верифікації склероми, додаткові методи обстеження. Лікування склероми (медикаментозне, дилатаційне, хірургічне).

Туберкульоз і вовчак носа: діагностика, лікування. Туберкульоз і вовчак гортані: діагностика, лікування.

Блокада верхнього гортанного нерва: показання, техніка виконання.

Сифіліс носа: діагностика, лікування. Сифіліс глотки і гортані: діагностика, лікування.

Диференційний діагноз склероми, туберкульозу, сифілісу верхніх дихальних шляхів.

Тема 2. Травми ЛОР-органів. Сторонні тіла ЛОР-органів. Носові кровотечі.

Діагностика травм носа і приносних пазух (пальпація, огляд, рентгенографія кісток носа в боковій проекції). Класифікація травм носа. Перша допомога при травмах.

Місцеві і загальні причини носових кровотеч. Місцеві і загальні засоби зупинки носових кровотеч. Техніка передньої і задньої тампонади носа. Методи зупинки кровотечі з зони Кісельбаха (припікання судин слизової оболонки, хірургічна зупинка носової кровотечі). Кровотечі з решітчастого лабіринту, методи їх зупинки.

Сторонні тіла ЛОР-органів, дихальних шляхів та стравоходу. Опіки стравоходу.

Різновиди сторонніх тіл вуха, симптоматика, особливості видалення. Механізм аспірації сторонніх тіл у дихальні шляхи. Вікові аспекти. Особливості клініки при сторонніх тілах го-

ртані та трахеї, методи їх видалення. Клініка сторонніх тіл бронхів: період гострих респіраторних порушень, латентний період, період ускладнень. Різновиди стенозу бронхів: повний, частковий, вентильний. Рентгенологічне обстеження хворого. Феномен Гольцкнехта-Якобсона. Методи діагностики і видалення.

Симптоматика та ускладнення сторонніх тіл глотки і стравоходу. Клініка. Етапи обстеження хворого з підозрою на стороннє тіло глотки і стравоходу. Рентгенологічні та ультразвукові методи дослідження. Бокова рентгенографія шиї за Земцовим. Місце фіброезофагоскопії в діагностиці та лікуванні сторонніх тіл стравоходу. Показання до ригідної езофагоскопії. Методика проведення.

Ускладнення сторонніх тіл глотки та стравоходу (езофагіт, параезофагіт, абсцес стінки стравоходу, кровотеча, перфорація стінки стравоходу, флегмона шиї, медіастеніт). Колярна медіастіномія.

Опіки стравоходу. Види опіків стравоходу. Характер некрозу при хімічному опіку кислотами, лугами. Патологоанатомічні та клінічні стадії опіків стравоходу. Клініка та перша допомога при опіках стравоходу. Обсяг інфузійної терапії. Профілактика та лікування рубцевих стенозів стравоходу. Бужування стравоходу.

Тема 3. Пухлини та інфекційні гранульоми ЛОР-органів

Пухлини вуха: класифікації, стадії, діагностика, лікування.

Злоякісні пухлини носа і приносових пазух: стадії, діагностика (групи симптомів), лікування.

Рак, лімфоепітеліома, саркома глотки: стадії, діагностика, лікування.

Злоякісні пухлини гортані: стадії, класифікація за TNM. Клініка, особливості перебігу залежно від локалізації. Лікування: хірургічне, променеве, хіміотерапевтичне.

Юнацька фіброма (ангіофіброма): етіологія, гістологічна будова, особливості перебігу, клініка, діагностика, лікування.

Папіломатоз гортані: етіологія, діагностика (форми папілом), лікування (хірургічне, напівхірургічне, хіміотерапевтичне).

Лікування злоякісних новоутворень ЛОР-органів: хірургічне (назва операцій і показання до них), променеве (دوزи опромінення), хіміотерапевтичне (препарати, дози).

Фіброма гортані, вузлики голосових складок: причини виникнення, діагностика, лікування.

Додаткові методи дослідження при новоутвореннях ЛОР-органів (рентгенологічне, цитологічне, гістологічне).

Експертиза працездатності хворих з злоякісними новоутвореннями ЛОР-органів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Всього	Практичні заняття	Самостійна робота
Введення у спеціальність. Ендоскопічні методи дослідження ЛОР-органів	5	5	-
Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження зовнішнього та середнього вуха	5	5	-
Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження звукового аналізатора	5	5	-
Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження вестибулярного аналізаторів	5	5	-
Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження носа та навколо носових порожнин	5	5	-
Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження глотки, гортані, трахеї, бронхів, стравоходу	6	6	-

Захворювання зовнішнього та середнього вуха. Гострий гнійний середній отит. Мастоїдит. Антромастоїдотомія	6	6	-
Хронічні гнійні середні отити, лабіринтити. Сануючі та слуховідновлюючі операції вуха	6	6	-
Отогенні внутрішньочерепні ускладнення	5	5	-
Негнійні захворювання вуха	5	5	-
Гострі захворювання глотки	5	5	-
Хронічні захворювання глотки	5	5	-
Гострий та хронічний риніти	5	5	-
Синусити, орбітальні та внутрішньочерепні ускладнення	5	5	-
Гострі та хронічні ларингіти, стенози гортані	5	5	-
Травми ЛОР-органів. Сторонні тіла ЛОР-органів. Носові кровотечі	6	6	-
Пухлини та інфекційні гранульоми ЛОР-органів	6	6	-
Хвороба Мен'єра: етіологія, патогенез, діагностика, клініка та лікування	9		9
Ускладнення гострих та середніх гнійних отитів	9	-	9
Екссудативний отит	9	-	9
Отосклероз: етіологія, патогенез, діагностика, клініка та лікування	9	-	9
Сучасні проблеми слуховідновлювальних операцій	9	-	9
Нові методи діагностики та лікування сенсоневральної приглухуватості	9	-	9
Ринопластика	9	-	9
Функціональні захворювання голосового апарату	9	-	9
Мікози ЛОР-органів	9		9
Засвоєння методики та техніки виконання крікоконікотомії, трахеостомії	9		9
Усього	180	90	90

4. Теми лекцій – згідно навчального плану годин не надано

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Введення у спеціальність. Ендоскопічні методи дослідження ЛОР-органів	5
2.	Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження зовнішнього та середнього вуха	5
3.	Клінічна анатомія, фізіологія, методи дослідження звукового аналізатора	5
4.	Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження вестибулярного аналізаторів	5
5.	Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження носа та навколо носових порожнин	5
6.	Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження глотки, гортані,	6

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	трахеї, бронхів, стравоходу	
7.	Захворювання зовнішнього та середнього вуха. Гострий гнійний середній отит. Мастоїдит. Антромастоїдотомія	6
8.	Хронічні гнійні середні отити, лабіринтити. Сануючі та слуховідновлюючі операції вуха	6
9.	Отогенні внутрішньочерепні ускладнення	5
10.	Негнійні захворювання вуха	5
11.	Гострі захворювання глотки	5
12.	Хронічні захворювання глотки	5
13.	Гострий та хронічний риніти	5
14.	Синусити, орбітальні та внутрішньочерепні ускладнення	5
15.	Гострі та хронічні ларингіти, стенози гортані	5
16.	Травми ЛОР-органів. Сторонні тіла ЛОР-органів. Носові кровотечі	6
17.	Пухлини та інфекційні гранульоми ЛОР-органів	6
Усього		90

6. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Хвороба Мен'єра: етіологія, патогенез, діагностика, клініка та лікування	9
2.	Ускладнення гострих та середніх гнійних отитів	9
3.	Ексудативний отит	9
4.	Отосклероз: етіологія, патогенез, діагностика, клініка та лікування	9
5.	Сучасні проблеми слуховідновлювальних операцій	9
6.	Нові методи діагностики та лікування сенсоневральної приглухуватості	9
7.	Ринопластика	9
8.	Функціональні захворювання голосового апарату	9
9.	Мікози ЛОР-органів	9
10.	Засвоєння методики та техніки виконання крікоконікотомії, трахеостомії	9
Усього		90

7. Педагогічна практика здійснюється під час роботи на кафедрі – згідно навчального плану годин не надано

8. Індивідуальні завдання: Участь у клінічних розборах, реферативні повідомлення, написання реферату, доповідь на науково-практичних конференціях, засвоєння ключових методів діагностики, засвоєння основних принципів надання невідкладної допомоги.

9. Завдання для самостійної роботи: опрацювання матеріалу згідно тематичного плану із застосуванням сучасних інформаційних технологій, опрацюванням ситуаційних задач, моделюванням клінічних ситуацій, пошуку online спеціалізованих ресурсів з презентацією сучасних методів дослідження та лікування.

10. Методи навчання: лекція, пояснення, бесіда, організація дослідження, розповідь, ілюстрація, спостереження, клінічно-дослідні роботи, навчальна дискусія, суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу, пізнавальні ігри шляхом моделювання життєвих ситуацій, що викликають інтерес до навчальних предметів, створення ситуації ін-

тересу в процесі викладання навчального матеріалу з використання пригод, гумористичних уривків, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опора на життєвий досвід.

11. Методи оцінювання (контролю): усний контроль: основне запитання, додаткові, допоміжні; запитання у вигляді проблеми; індивідуальне, фронтальне опитування і комбіноване; письмовий контроль; програмований контроль.

12. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залікові бали здобувача складаються з суми балів поточного контролю та балів отриманих за іспит.

13. Форма поточного контролю успішності навчання: Оцінка з дисципліни "Оториноларингологія" визначається з урахуванням поточної навчальної діяльності здобувача із відповідних тем за традиційною 4-бальною системою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) з подальшим перерахунком у 200-бальну шкалу.

Критерії оцінювання під час занять:

Оцінка "відмінно" виставляється у випадку, коли аспірант знає зміст заняття та лекційний матеріал у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї.

Оцінка "добре" виставляється за умови, коли аспірант знає зміст заняття та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання аспірант відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка "задовільно" ставиться аспірантові на основі його знань всього змісту заняття та при задовільному рівні його розуміння. Аспірант спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння аспіранта не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання самостійної роботи.

Оцінювання самостійної роботи аспірантів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється при проведенні екзамену.

Система перерахунку балів отриманих аспірантами.

Форма контролю і система оцінювання знань з дисципліни здійснюється відповідно до вимог програми дисципліни та інструкції, прийнятої рішенням Вченої ради ВНМУ протоколом №2 від 28.09.2010 року. Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (200 балів) для дисциплін, що закінчуються екзаменом та Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (120 балів) для дисциплін, що закінчуються підсумковим модульним контролем (ПМК), прийнятих рішенням Вченої ради ВНМУ протокол №2 від 28.09.10.

Інструкція оцінювання іспитів та диференційних заліків згідно рішення Вченої Ради ВНМУ від 27.09.2012 р. (в основних положеннях з організації навчального процесу).

Підсумковий модульний контроль є екзаменом, що проводиться на останньому занятті за розкладом. Екзамен передбачає обстеження хворого, оцінку наявних даних обстеження та додаткових методів, обґрунтування діагнозу, призначення плану обстеження та лікування, вирішення 3 ситуаційних задач. Максимальна кількість балів, яку може отримати аспірант під час модульного контролю, складає 80, при цьому максимальна оцінка за обстеження хворого – 50 балів, за ситуаційну задачу – 10 балів. Підсумковий контроль вважається зарахо-

ваним, якщо аспірант набрав не менше 50 балів.

Оцінка за екзамен відповідає шкалі: оцінка «5» 80-71 бал, оцінка «4» - 70-61 бал, оцінка «3» 60-50 балів.

Поточна успішність вираховується за весь курс вивчення дисципліни, середня оцінка переводиться у бали згідно 120-бальної шкали.

Отримані бали відповідають фіксованій шкалі оцінок: : оцінка «5» 200-180 бал, оцінка «4» - 179-160 балів, оцінка «3» 159-122 бали.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
180-200	A	Відмінно
170-179,99	B	Добре
160-169,99	C	
141-159,99	D	
122-140,99	E	Задовільно
	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Методичне забезпечення (навчальний контент (конспект або розширений план лекцій), плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи, питання, методичні вказівки, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів)

15. Рекомендована література

Основна (Базова)

1. Гардига В.В., Барціховський А.І. Пропедевтика оториноларингології. – Вінниця. 2001. – С. 7-195.
2. Дитяча ринологія. Навч.-метод. посібник / під ред. Ф. Юрочка, А. Косаковського, В. Шкорботуна. — Львів: Мс, 2020. — 288 с., іл.
3. Етіологія, патогенез, клініка та лікування хвороб клиноподібної пазухи / Д. І. Заболотний, А. А. Лайко, О. М. Науменко, О. М. Гончарук, Д. Д. Заболотна, А. В. Ткаліна, Ю. В. Гавриленко, Л. А. Шух, Н. О. Юревич, І. Р. Цвірінько, Е. Р. Ісмагілов // — К.: Логос, 2018 — 162 с. (НМП).
4. Косаковський А. Л., Лайко А. А., Косаківська І. А., Синяченко В. В., Бредун О. Ю., Гавриленко Ю. В., Сапунков О. Д., Мощич О. П. Дитяча оториноларингологія. Збірник тестових завдань: навчальний посібник. - К.: НМАПО імені П. Л. Шупика, 2019. -272 с.
5. Косаковський А., Юрочко Ф., Копанська Д. «Комп'ютерна томографія носа та приносових пазух. Практика оториноларинголога. : Львів.: Видавництво «МС», 2019. – 72 с.
6. Косаковський А.Л., Юрочко Ф.Б., Копанська Д. Б. Середній отит. Атлас. Видання друге, доповнене. - К.: НМАПО імені П.Л. Шупика, 2020. – 76 с.
7. Лайко А. А. Роль патології слухової труби у розвитку захворювань середнього вуха / А. А. Лайко, Ю. В. Гавриленко, О. М. Борисенко, В. В. Березнюк // — Вінниця «Твори», 2020 — 169 с.

8. Лайко А. А., Ю. В. Гавриленко, В. В. Березнюк, Т. М. Осадча. Діагностика та лікування хронічних хвороб глотки у дітей, хворих на цукровий діабет 1-го типу. — К.: Логос, 2020 — 142 с. (НМПосібник)
9. Лайко А. А., А. Л. Косаковський, Ю. В. Гавриленко, О. І. Яшан, В. В. Синяченко, В. В. Кіщук, І. А. Косаківська, Л. А. Шух, Н. О. Юревич, Т. М. Осадча. Ендоскопічна хірургія верхніх дихальних шляхів у дітей. Навч.-метод. посібник. — К.: Логос, 2020. — 130 с.
10. Лайко А. А., Гавриленко Ю. В., Борисенко О. М., Яшан О. І., Косаковський А. Л., Синяченко В. В., Косаківська І. А., Ткаліна А. В., Осадча Т. М., Шух Л. А., Юревич Н. О.
11. Ендоскопічна хірургія верхніх дихальних шляхів у дітей: навчально-методичний посібник. — Київ: Логос, 2020. — 130 с.
12. Лайко А. А., Заболотна Д. Д., Синяченко В. В., Гавриленко Ю. В. Обсяг і методики обстеження об'єктивного статусу дітей з ЛОР-патологією. Навч.-метод. посібник. — К.: Логос, 2018. — 170 с.
13. Лайко А. А., Заболотний Д. І. [та ін.]
14. Гострі неспецифічні хвороби гортані: монографія. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2021. — 235 с.
15. Лайко А. А., Заболотний Д. І., Борисенко О. М. [та ін.]
16. Сучасні методи діагностики та мікрохірургії хвороб вуха у дітей: навчально-методичний посібник. — Київ: Логос, 2021. — 212 с.
17. Лайко А. А., Заболотний Д. І., Гавриленко Ю. В., Борисенко О. М., Косаковський А. Л. [та ін.]
18. Дитяча оториноларингологія: національний підручник, 2-ге доповнене видання. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2021. — 596 с.
19. Лайко А. А., Заболотний Д. І., Синяченко В. В., Гавриленко Ю. В., Заболотна Д. Д., Ковтуненко О. В., Яшан О. І., Ткаліна А. В., Осадча Т. М., Шух Л. А.
20. Консервативне лікування в оториноларингології дитячого віку: навчально-методичний посібник. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2022. — 240 с.
21. Лайко А. А., Ю. В. Гавриленко, О.Ф. Мельников, Г.І. Гарюк, В.В. Кіщук, Л. М. Руденко, Т. М. Осадча, І. В. Березнюк, Л. А. Шух. Хвороби ЛОР-органів у дітей, хворих на цукровий діабет 1-го типу. — Вінниця «Твори», 2020 — 169 с. (Монографія)
22. Лобурець А. В., Безега М. І., Соннік Н. Б.
23. Практичні навички в оториноларингології: навчальний посібник для магістратури медичних закладів освіти. — Полтава: ТоВ «АСМІ», 2025. — 180 с.
24. Лупир А. В., Журавльов А. С., Яценко М. І. [та ін.]
25. Невідкладні стани в отоларингології: навчальний посібник. — Харків: ХНМУ, 2020. — 124 с.
26. Оториноларингологія: підручник / Д.І. Заболотний, Ю.В. Мітін, С.Б. Безшапочний, Ю.В. Деєва. - 2020, 472 с.
27. Flint, P. W., et al. (2020). Cummings Otolaryngology: Head and Neck Surgery (7th ed.). Elsevier. (3536 pages).
28. Rosen, C. A. (Ed.). (2022). Bailey's Head and Neck Surgery: Otolaryngology (6th ed.). Wolters Kluwer. (3110 pages).
29. Pasha, R., & Golub, J. S. (2021). Otolaryngology-Head and Neck Surgery: Clinical Reference Guide (6th ed.). Plural Publishing. (975 pages).
30. Lalwani, A. K. (2020). Current Diagnosis & Treatment Otolaryngology—Head and Neck Surgery (4th ed.). McGraw Hill. (1008 pages).
31. Shin, J. J., & Cunningham, M. J. (2023). Otolaryngology Prep and Practice. Plural Publishing. (550 pages).

32. Lin, F., & Patel, P. (2023). ENT Board Prep: High Yield Review for the Otolaryngology In-service and Board Exams. Springer. (461 pages).
33. Brown, S. M., et al. (2022). Essential Guide to Coding in Otolaryngology (2nd ed.). Plural Publishing. (425 pages).
34. Sataloff, R. T. (2023). Geriatric Otolaryngology: A Case-Based Approach. Plural Publishing. (350 pages).
35. Brenner, M. J., et al. (2023). Telemedicine in Otolaryngology. Plural Publishing. (300 pages).
36. Karabulut, B. (2024). Artificial Intelligence in Otolaryngology. Springer. (210 pages).
37. Georgalas, C., & Fokkens, W. J. (2025). Rhinology and Skull Base Surgery (2nd ed.). Thieme. (1100 pages).
38. Palmer, J. N., Chiu, A. G., & Adappa, N. D. (2024). Atlas of Endoscopic Sinus and Skull Base Surgery (2nd ed.). Elsevier. (624 pages).
39. Sclafani, A. P. (2021). Rhinoplasty: The Experts' Reference. Thieme. (728 pages).
40. Çakır, B. (2022). Preservation Rhinoplasty (3rd ed.). Springer. (503 pages).
41. Sindwani, R. (2020). Endoscopic Surgery of the Orbit: Anatomy, Pathology, and Management. Thieme. (244 pages).
42. Pinto, R. (2023). Ultrasonic Rhinoplasty. Springer. (315 pages).
43. Kountakis, S. E. (2020). Revision Sinus Surgery. Springer. (418 pages).
44. Doty, R. L. (2024). Olfaction and Taste: From Basic Science to Clinical Practice. Springer. (550 pages).
45. Casiano, R. R. (2021). Frontal Sinus Surgery: A Systematic Approach. Springer. (253 pages).
46. Tan, B. K., et al. (2023). Biologics in Rhinology and Allergy. Springer. (220 pages).
47. Wise, S. K. (Ed.). (2024). Allergic Rhinitis: A Clinical Update. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
48. Ali, M. J. (2022). Atlas of Lacrimal Surgery (2nd ed.). Springer. (439 pages).
49. Psaltis, A. J. (Ed.). (2021). Chronic Rhinosinusitis. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
50. Ghavami, A. (2022). Global Rhinoplasty: A Multicultural Approach. Thieme. (1050 pages).
51. Otolology, Neurotology & Audiology (Отологія)
52. Kirtane, M. V. (2023). Otolology and Neurotology (Thieme Update). Thieme. (750 pages).
53. Pollak, N. (2021). Endoscopic Ear Surgery: Principles, Indications, and Techniques. Plural Publishing. (234 pages).
54. Ruckenstein, M. J. (2020). Cochlear Implants and Other Implantable Hearing Devices (2nd ed.). Plural Publishing. (450 pages).
55. Kalcioğlu, M. T. (2024). Otolology Updates. Springer. (350 pages).
56. Muluk, N. B. (2024). Neurotology Updates. Springer. (340 pages).
57. Crowson, M. G. (2021). Vestibular Testing Interpretation: Drill and Practice. Plural Publishing. (250 pages).
58. Baguley, D. (2022). Tinnitus: Clinical and Research Perspectives. Plural Publishing. (330 pages).
59. O'Reilly, R. C., et al. (2020). Manual of Pediatric Balance Disorders (2nd ed.). Plural Publishing. (375 pages).
60. Chandrasekhar, S. S. (2021). Temporal Bone Histology and Radiology Atlas. Plural Publishing. (200 pages).
61. Friedman, R. A. (2021). Lateral Skull Base Surgery: The House Clinic Atlas. Thieme. (258 pages).
62. de Souza, C. (2022). Otosclerosis: Diagnosis, Evaluation, Pathology, Surgical Techniques. Plural Publishing. (280 pages).
63. Touma, J. B. (2021). Atlas of Otoscopy (2nd ed.). Plural Publishing. (200 pages).
64. Babu, S. (2021). Practical Neurotology and Skull Base Surgery. Plural Publishing. (350 pages).

65. Cosetti, M. (Ed.). (2024). *Age-Related Hearing Loss*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
66. Hunter, J. B. (Ed.). (2021). *Dizziness and Vertigo*. Elsevier (Clinics of NA). (250 pages).
67. Manolidis, S. (2022). *Cholesteatoma: Management and Reconstruction*. Springer. (215 pages).
68. Sataloff, R. T. (2024). *Professional Voice: The Science and Art of Clinical Care* (5th ed.). Plural Publishing. (2200 pages, 3-Volume Set).
69. Sataloff, R. T. (2022). *Atlas of Phonomicrosurgery*. Plural Publishing. (320 pages).
70. Ross, J., & Sataloff, R. T. (2021). *Laryngology: Clinical Reference Guide*. Plural Publishing. (525 pages).
71. Capasso, R. (2023). *Dysphagia Evaluation and Management in Otolaryngology*. Elsevier. (320 pages).
72. Merati, A. (2022). *Office-Based Laryngeal Surgery*. Springer. (303 pages).
73. Hartnick, C. J. (2021). *Pediatric Voice Disorders*. Plural Publishing. (350 pages).
74. Remacle, M. (2022). *Surgery of the Larynx and Trachea*. Springer. (520 pages).
75. Sataloff, R. T. (2022). *Laryngeal Electromyography* (3rd ed.). Plural Publishing. (260 pages).
76. Song, B. (2021). *Vocal Fold Injection*. Springer. (155 pages).
77. Bock, J. (Ed.). (2025). *Atlas of Endoscopic Airway Surgery*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
78. Amin, M. R. (Ed.). (2023). *Technological Advances in Laryngology*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
79. Randolph, G. W. (2020). *Surgery of the Thyroid and Parathyroid Glands* (3rd ed.). Elsevier. (768 pages).
80. Cohen, J. I., & Clayman, G. L. (2021). *Atlas of Head and Neck Surgery* (2nd ed.). Elsevier. (928 pages).
81. Carlson, E. R. (2021). *Salivary Gland Pathology: Diagnosis and Management* (3rd ed.). Wiley-Blackwell. (400 pages).
82. Genden, E. M. (2021). *Reconstruction of the Head and Neck: A Defect-Oriented Approach*. Thieme. (256 pages).
83. Myers, J. N. (2021). *Cancer of the Head and Neck* (5th ed.). Wolters Kluwer. (900 pages).
84. Locatello, L. G. (2023). *Head and Neck Surgery: Clinical Updates and Perspectives*. MDPI Books. (280 pages).
85. Seethala, R. R. (2022). *Neck Dissection: Clinical Application and Recent Advances*. Springer. (245 pages).
86. Vicini, C. (2023). *Robotic Head and Neck Surgery: The Da Vinci Xi System*. Springer. (290 pages).
87. Weinstein, G. S. (2022). *Transoral Robotic Surgery (TORS)*. Thieme. (350 pages).
88. Guigay, J. (2023). *Immunotherapy for Head and Neck Cancer*. Springer. (210 pages).
89. Cognetti, D. M. (Ed.). (2021). *Management of Cutaneous Squamous Cell Carcinoma*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
90. Zafereo, M. (Ed.). (2023). *Management of the Neck in Head and Neck Cancer*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
91. Miller, M. C. (Ed.). (2021). *Odontogenic Infections and Inflammations*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
92. American Academy of Pediatrics. (2020). *Pediatric Otolaryngology for Primary Care* (2nd ed.). AAP. (500 pages).
93. Fliss, D. M. (2020). *Atlas of Pediatric Head and Neck and Skull Base Surgery*. Thieme. (386 pages).
94. Anne, S. (2022). *Pediatric Sensorineural Hearing Loss: Clinical Diagnosis and Management*. Plural Publishing. (300 pages).
95. Yüksel, H. (2024). *Pediatric Airway Diseases*. Springer. (400 pages).

96. Berkowitz, S. (2022). *Cleft Lip and Palate: Diagnosis and Management* (4th ed.). Springer. (947 pages).
97. Arvedson, J. C. (2020). *Pediatric Dysphagia: The Team Approach*. Plural Publishing. (400 pages).
98. Simons, G. (2023). *Management of Pediatric Airway Disorders*. Plural Publishing. (450 pages).
99. Arisoy, A. E. (2023). *Hearing Loss in Congenital, Neonatal and Childhood Infections*. Springer. (278 pages).
100. Quraishi, H. (Ed.). (2022). *Pediatric Otolaryngology*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
101. Ducic, Y. (2020). *Atlas of Craniomaxillofacial Trauma*. Thieme. (520 pages).
102. Layland, M. (2023). *Urgent Care Otolaryngology*. Oxford University Press. (384 pages).
103. Dorafshar, A. H. (2020). *Facial Trauma Surgery: From Primary Repair to Reconstruction*. Elsevier. (560 pages).
104. Pusalkar, A. G. (2022). *Trauma in Otolaryngology*. Springer. (320 pages).
105. Kaluskar, S. K. (2021). *Foreign Bodies in ENT*. Springer. (150 pages).
106. Eisle, D. W. (2021). *Complications in Head and Neck Surgery* (2nd ed.). Elsevier. (464 pages).
107. Dhingra, P. L. (2021). *Emergency Management in Otorhinolaryngology*. Elsevier India. (300 pages).
108. Desai, S. C. (2021). *Facial Plastic and Reconstructive Surgery: Clinical Reference Guide*. Plural Publishing. (500 pages).
109. Larrabee, W. F. (2021). *Techniques in Facial Plastic Surgery* (2nd ed.). Elsevier. (336 pages).
110. Cingi, C. (2025). *Minor Interventions, Major Outcomes on the Face*. Springer. (350 pages - approx).
111. Guntinas-Lichius, O. (2021). *Facial Nerve Disorders and Diseases: Diagnosis and Management*. Thieme. (484 pages).
112. Foda, A. M. (2023). *Aging Face Surgery*. Springer. (380 pages).
113. Epstein, S. (2022). *Hair Restoration in Otolaryngology*. Thieme. (260 pages).
114. Thomas, J. R. (2023). *Scar Management in Head and Neck Surgery*. Springer. (210 pages).
115. Humphrey, C. D. (Ed.). (2025). *Upper Third of the Face for Otolaryngologists*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
116. Friedman, M. (2020). *Sleep Apnea and Snoring: Surgical and Non-Surgical Therapy* (2nd ed.). Elsevier. (496 pages).
117. de Vries, N. (2021). *Drug-Induced Sleep Endoscopy*. Thieme. (174 pages).
118. Deutsch, E. (2024). *Simulation in Otolaryngology: A Guide to Education and Practice*. Plural Publishing. (300 pages).
119. Goldenberg, J. (2022). *Writing and Publishing in Otolaryngology*. Springer. (180 pages).
120. Gupta, M. (2023). *Quality Improvement in Otolaryngology*. Springer. (250 pages).
121. Samanci, A. E. T. (2024). *Propolis: Prevention and Healing Effects in Otorhinolaryngology*. Springer. (160 pages).
122. Kandlhofer, S. (Ed.). (2025). *Wellness for Otolaryngologists*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
123. Ishman, S. L. (Ed.). (2024). *Sleep Surgery*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
124. Han, J. (Ed.). (2022). *Contemporary Management of Temporomandibular Disorders*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
125. Tolisano, A. M. (Ed.). (2021). *Office-Based Procedures in Otolaryngology*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
126. Grim, R. (Ed.). (2022). *Gender Affirmation Surgery for Otolaryngologists*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).

127. Koppersmith, R. B. (Ed.). (2022). *Robotic Surgery in Otolaryngology*. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).

Допоміжна

1. Журнал вушних, носових і горлових хвороб.
2. Ринологія. Журнал Українського наукового медичного товариства оториноларингології.
3. Лайко А. А., Ю. В. Гавриленко, О.Ф. Мельников, Г.І. Гарюк, В.В. Кіщук, Л. М. Руденко, Т. М. Осадча, І. В. Березнюк, Л. А. Шух. Хвороби ЛОР-органів у дітей, хворих на цукровий діабет 1-го типу. — Вінниця «Твори», 2020 — 169 с. (Монографія)
4. Лобурець А. В., Безега М. І., Соннік Н. Б.
5. Практичні навички в оториноларингології: навчальний посібник для магістратури медичних закладів освіти. — Полтава: ТоВ «АСМІ», 2025. — 180 с.
6. Лупир А. В., Журавльов А. С., Яценко М. І. [та ін.]
7. Невідкладні стани в отоларингології: навчальний посібник. — Харків: ХНМУ, 2020. — 124 с.
8. Лупир А. В., Яценко М. І., Шушляпіна Н. О. [та ін.]
9. Курс лекцій з оториноларингології: навчальний посібник. — Харків: ХНМУ, 2023. — 212 с.
10. Лупир А. В., Яценко М. І., Шушляпіна Н. О., Юревич Н. О., Калашник-Вакуленко Ю. М., Дьоміна Є. В., Карчинський О. О., Алексєєва В. В., Бондаренко О. В., Дзиза А. В.
11. Актуальні питання сучасної оториноларингології: навчально-методичний посібник. — Харків: ХНМУ, 2022. — близько 140 с.
12. Невідкладна допомога в оториноларингології / О.М. Науменко, В.М. Васильєв, Ю.В. , С.Б. Безшапочний – 2017. - 144 с.
13. Оториноларингологія: підручник / Д.І. Заболотний, Ю.В. Мітін, С.Б. Безшапочний, Ю.В. Дєєва. - 2020, 472 с.
14. Сміянов В. А., Плахтійко І. О., Івахнюк Т. В., Сміянов Е. В.
15. Незапальні та запальні захворювання зовнішнього вуха: навчально-методичний посібник. — Суми: СумДУ, 2021. — 126 с.
16. Троян В. І., Нікулін М. І., Костровський О. М., Сінайко І. О., Путілін Д. А., Нікулін І. М.
17. Оториноларингологія: курс лекцій для студентів 4-го курсу (спец. «Медицина», «Педіатрія»). — Запоріжжя: ЗДМУ, 2020. — 91–126 с.
18. Юрочко Ф. Б., Косаковський А. Л., Шкорбутун В. С. (ред.)
19. Дитяча ринологія: навчально-методичний посібник. — Львів: МС, 2020. — 288 с.
20. Carlson, M. L., et al. (2025). *Comprehensive Management of Vestibular Schwannoma*. Thieme. (700 pages).
21. Lustig, L. R. (Ed.). (2021). *Genetics of Deafness (Otolaryngologic Clinics of North America)*. Elsevier. (240 pages).
22. Van de Heyning, P. (2020). *Tinnitus and Sound Sensitivity: Spanning the Spectrum from Research to Clinical Practice*. Karger. (250 pages).
23. Heman-Ackah, S. E. (2021). *Eustachian Tube: Pathology and Clinical Management*. Springer. (215 pages).
24. Marchioni, D., & Presutti, L. (2021). *Endoscopic Lateral Skull Base Surgery*. Thieme. (312 pages).
25. Daneshi, A. (2022). *Jugular Foramen Tumors: Diagnosis and Management*. Springer. (200 pages).
26. Kileny, P. R. (2023). *Intraoperative Neurophysiologic Monitoring in Head and Neck Surgery*. Plural Publishing. (350 pages).
27. Gleeson, M. (2021). *The Facial Nerve in Temporal Bone and Lateral Skull Base Microsurgery*. Springer. (280 pages).
28. Magnan, J. (2020). *Endoscopy in Neuro-Otology*. Thieme. (180 pages).

29. Roberts, D. S. (Ed.). (2024). Single-Sided Deafness (Otolaryngologic Clinics of North America). Elsevier. (240 pages).
30. Castelnovo, P. (2021). Sinonasal Complications of Dental Disease and Treatment. Thieme. (256 pages).
31. Chiu, A. G. (Ed.). (2025). Revision Sinus Surgery: Strategy and Technique. Elsevier. (300 pages).
32. Eloy, J. A. (2021). Endoscopic Anterior Skull Base Surgery: A Step-by-Step Guide. Thieme. (320 pages).
33. Kuan, E. C. (Ed.). (2023). Management of Sinonasal Neoplasms. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).
34. Lopatin, A. (2020). Fungal Rhinosinusitis. Springer. (258 pages).
35. Landegger, L. D. (2023). Taste and Smell Disorders: From Bench to Bedside. Springer. (220 pages).
36. Schlosser, R. J. (2021). CSF Leaks and Skull Base Defects. Springer. (210 pages).
37. Chaaban, M. R. (2022). Office-Based Rhinology. Plural Publishing. (280 pages).
38. Yung, K. C. (Ed.). (2022). Gender Affirmation Voice and Communication. Plural Publishing. (300 pages).
39. Ma, Y. (2021). Laryngeal Imaging and Guidance. Springer. (245 pages).
40. Nouraei, R. (2022). Adult Airway Reconstruction. Plural Publishing. (320 pages).
41. Hunt, E. (2023). Tracheostomy: A Multiprofessional Handbook. Cambridge University Press. (400 pages).
42. Sataloff, R. T. (2021). Voice Disorders in Athletes, Coaches and other Sports Professionals. Springer. (210 pages).
43. Verma, S. (Ed.). (2021). Laryngeal Manifestations of Systemic Diseases. Plural Publishing. (280 pages).
44. Hillel, A. (Ed.). (2025). Laryngotracheal Stenosis (Otolaryngologic Clinics of North America). Elsevier. (240 pages).
45. Piazza, C. (2021). Laryngeal Cancer: An Atlas of Surgical Techniques. Thieme. (272 pages).
46. Lee, N. Y. (2023). Nasopharyngeal Carcinoma: Multidisciplinary Management. Springer. (350 pages).
47. Hartl, D. M. (2020). Surgery of the Thyroid and Parathyroid Glands: A Case-Based Guide. Springer. (315 pages).
48. Vander Poorten, V. (2022). Management of Salivary Gland Tumors. Springer. (290 pages).
49. Patel, R. S. (2021). Head and Neck Microvascular Surgery. Springer. (410 pages).
50. Gillespie, M. B. (2021). Sialendoscopy and Minimally Invasive Salivary Gland Surgery. Plural Publishing. (250 pages).
51. Succo, G. (2021). Partial Laryngectomies. Springer. (230 pages).
52. Coca-Pelaz, A. (2023). Rare Tumors of the Head and Neck. Springer. (400 pages).
53. Mehanna, H. (2021). Oropharyngeal Cancer: Current Diagnosis and Treatment. Springer. (260 pages).
54. Davies, L. (Ed.). (2023). Survivorship in Head and Neck Cancer (Otolaryngologic Clinics). Elsevier. (240 pages).
55. Poe, D. S. (2024). Pediatric Eustachian Tube Disorders. Springer. (200 pages).
56. Ishman, S. L. (2023). Pediatric Sleep-Disordered Breathing: A Clinical Guide. Plural Publishing. (350 pages).
57. Balakrishnan, K. (2021). Pediatric Airway Surgery: Management of Complex Cases. Springer. (280 pages).
58. Smith, R. J. (2022). Hereditary Hearing Loss: Mechanisms and Management. Karger. (250 pages).

59. Rahbar, R. (Ed.). (2021). Pediatric Head and Neck Tumors. Springer. (320 pages).
60. Gassner, H. G. (2021). Endonasal Rhinoplasty. Thieme. (380 pages).
61. Most, S. P. (Ed.). (2022). Structural Rhinoplasty (Otolaryngologic Clinics). Elsevier. (240 pages).
62. Jacono, A. (2021). The Art and Science of Extended Deep Plane Facelifting. Quality Medical Publishing. (500 pages).
63. Sykes, J. M. (2023). Ethnic Rhinoplasty: A Universal Approach. Thieme. (350 pages).
64. Massry, G. G. (2022). Lower Lid and Midface Rejuvenation. Springer. (280 pages).
65. Bran, G. (2024). Auricular Reconstruction: Principles and Techniques. Thieme. (210 pages).
66. Wang, E. (2023). Point-of-Care Ultrasound in Otolaryngology. Springer. (250 pages).
67. Piazza, C. (2021). Narrow Band Imaging in Otolaryngology. Springer. (180 pages).
68. Solares, C. A. (2021). Laser Surgery in Otolaryngology. Plural Publishing. (300 pages).
69. Chang, E. (Ed.). (2023). Opioids in Otolaryngology: Management and Alternatives. Elsevier (Clinics of NA). (240 pages).

17. Інформаційні ресурси

1. www.meduniver.com
2. <http://www.innerbody.com/>
3. www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed
4. <http://www.iol.com.ua>
5. http://old.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20050421_181.html
6. <https://cyberleninka.ru/>
7. www.meduniver.com
8. <http://www.anatomy.tj/>
9. <http://anatomia.at.ua/>
10. <http://www.anatomyatlases.org/>
11. <https://acland anatomy.com/>
12. <http://www.anatomatlas.com/>
13. <http://www.healthline.com/human-body-maps>
14. www.PubMed.com